

Drenthe, een zwarte bladzijde

Aanleiding

Jaap H. kwam begin oktober 1944 als achttienjarige jongen in kamp Vledder om verplicht dienst te doen bij de Nederlandse Arbeidsdienst (de NAD¹). Niet lang na zijn aankomst werd hij ziek. Jaap kwam terecht in het ziekenzaaltje van het kamp. Bezoek van ouders was niet toegestaan. Het was in Vledder toen de gewoonte dat inwoners van het dorp deze zieke jongens op zondagmiddagen bezochten. Zij namen doorgaans wat fruit of wat lekkers mee. Met mijn vader heb ik als vijfjarige jongen Jaap bezocht. Dat bezoek weet ik mij nog heel goed te herinneren. Het grote witte ziekenhuisbed maakte – vreemd genoeg - op mij meer indruk dan de zieke Jaap. Zo'n groot wit bed had ik nog nooit gezien. In 1946 leerde Jaap Corrie kennen, het meisje waarmee hij zich later verloofde. Jaap en Corrie raakten bevriend met mijn ouders. Zomers be-

1948 - De familie Stuiver met Corrie linksonder op de linkerfoto en Jaap H. rechtsboven op de rechterfoto.

zochten zij vaak op de fiets ons ouderlijk huis. Langs jeugdherbergen kwamen zij vanuit Rotterdam naar Vledder. Al enige tijd was ik erg benieuwd hoe het Jaap en Corrie was vergaan. Ik wist dat Jaap in de jaren na de oorlog onderwijzer was in Rotterdam. Na enkele mislukte pogingen bij de gemeente Rotterdam – met het oog op privacy mocht men geen gegevens verstrekken – nam ik contact op met het KRO-radioprogramma *'Adres Onbekend'*. Twee dingen wilde ik graag weten. In de eerste plaats natuurlijk hoe het met hen ging. Op de tweede plaats of Jaap ook bereid was zijn verhaal over de belevenissen tijdens de oorlogsjaren te vertellen, in het bijzonder die in Kamp Vledder. Tijdens een bezoek aan Hilversum kwam ik via een live-uitzending in contact met Jaap (87) en Corrie (84). Het adres werd gevonden bij een zoon, die in Noorwegen woont. Jaap en Corrie wonen in goede gezondheid in Dordrecht. Een warm en hartelijk bezoek in Dordrecht leverde het volgende verhaal op.

Wie is Jaap H. en wat waren zijn belevenissen?

“De oorlogsjaren in Drenthe zijn voor mij een zwarte bladzijde”, zo begint Jaap het gesprek.

“Ik was nog maar net achttien jaar, toen ik in het voorjaar van 1944 werd opgeroepen om dienst te doen bij de NAD. Ik woonde nog bij mijn ouders in Oosthuizen (Beemster) in Noord-Holland. Mijn vader was veehandelaar en slager. Moeder heeft nog haar uiterste best gedaan om mij vrij te krijgen wegens persoonlijke onmisbaarheid. Op de fiets ging zij daarvoor naar Amsterdam. Maar het verzoek werd afgewezen. Kamp Amersfoort was het eerste kamp waar ik tewerk werd gesteld. Voor mij was het daar een afschuwelijke tijd. Een uiterst strenge discipline, hard werken, slechte kleding en (te) weinig eten en drinken. En een sfeer om te snijden. Op een avond had ik zo'n

honger dat ik mijn tandpasta wilde opeten. Gelukkig duurde de tijd in kamp Amersfoort voor mij niet zo lang. Ik werd overgeplaatst naar kamp *Bergentheim* aan de Overijsselse grens met Duitsland. Gegeven de omstandigheden viel het daar eigenlijk wel mee. Er was maar één werkmeester, die leiding gaf. Het eten was niet slecht. Er moest veel wacht worden gelopen. Ook daar zat ik niet lang. In oktober 1944 werd ik met nog een paar jongens overgeplaatst naar kamp Vledder. Met de bus en trein naar Steenwijk en vervolgens met de tram naar Frederiksoord. Van daar moesten wij in een voor ons vreemde omgeving lopende naar het kamp Vledder. In hotel Frederiksoord vroegen wij de weg. “*Twee kilometer langs de Vledderweg en voor de school links af. Dan nog ongeveer een kilometer lopen*”, zo werd ons door de hotelier vriendelijk de weg gewezen.

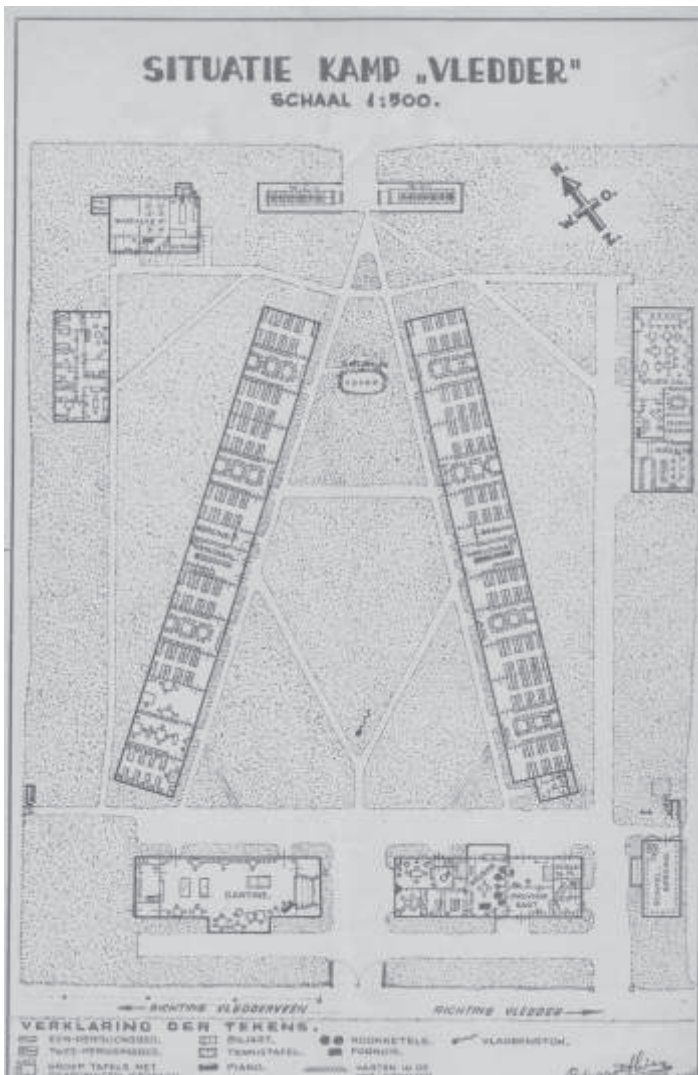
Het was een koude en natte herfstmiddag toen wij ons meldden bij de wacht van het kamp. Wat mij al heel snel opviel was de nerveuze en schreeuwelijke sfeer. Straffen volgden snel op het minste vergrijp. Een maand geleden was er namelijk een grote groep jongens uit het kamp ontsnapt met behulp van het ondergrondse verzet. Vandaar – denk ik – die dreigende sfeer. Van die ontsnapte jongens waren er kort voor mijn aankomst tussen Doldersum en

Links: Het monument dat vlak na de oorlog is opgericht op het Doldersummerveld. Van de negen ontdekte mensen werden twee teruggestuurd naar het kamp, zes overleefden de executie niet, maar een zevende, Roel IJsselstein, ontsnapte zwaar gewond. Hij overleed in 1986.

Onder: Ook al omdat het getal op het monument (7) uiteindelijk verkeerd was, is in 1995 een nieuw monument opgericht.

Het badhuis staat linksboven op de kaart en de wc's daar rechts van.

Wateren voor een hol in het bos zeven standrechtelijk – na zwaar te zijn mishandeld - gefusilleerd, zo hoorde ik. Een van die zeven jongens zou zwaar gewond zijn ontsnapt. Het verhaal over de recente vlucht en de executie van de zeven jongens door handlangers van de *Sicherheitspolizei* uit Assen maakte op mij een diepe en onuitwisbare indruk. Bovendien wie was nu in het kamp eigenlijk wel te vertrouwen en wie niet? Oppervlakkige gebeurtenissen vergeet je, maar deze niet.

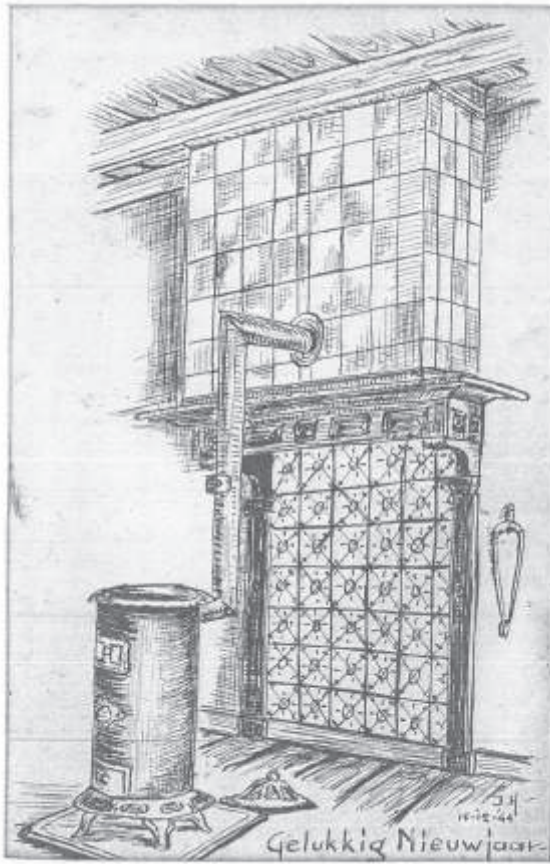
De leiding van het kamp bestond uit NSB'ers, de opzichters waren hoofdzakelijk mensen, die Duitsgezind waren maar ook wel oud-SS'ers. Buitengewoon onprettige mensen, vond ik. De arbeidsmannen, zo werden wij als "dienstplichtigen" genoemd, negeerden zoveel mogelijk deze opzichters. Vrijwel alle jongens, waaronder ik, waren anti-Duits, waarvan sommigen fel. Maar niet iedereen. Daarom moest je heel erg op je woorden letten.

In kamp Vledder verbleven – voor zover ik mij nog weet te herinneren – ruim tweehonderd arbeidsmannen, die in twee grote slaapbarakken waren onder gebracht. Zo'n barak bestond weer uit een aantal kamers en wasruimten. In elke kamer sliepen zestien jongens. Om de beurt was er één kamerwacht. Na onze aankomst moesten wij onze burgerkleding inleveren. Wij kregen werkkleding en het NAD-uniform met een kwartiermuts. Het dagelijkse werk was woeste grond ontginnen, handmatig graven en spitten. Zwaar werk, zeker voor degenen die dergelijke fysieke arbeid niet gewend waren. Lange dagen werden er gemaakt. Ook moesten sommige jongens boeren helpen bij het aardappelrooien. Daarnaast moest er dagelijks nog geëxerceerd worden, de spade over de schouders als een geweer. Iets, waaraan ik een gruwelijke hekel had. Toch wende ik vrij snel aan het dagelijkse ritme. Om half zes opstaan, eerst buiten sporten, ongeacht de weersomstandigheden, daarna met koud water wassen, bed opmaken, appèl, ontbijt, naar het werk, aan het eind van de middag weer terug, wassen, een eenvoudige warme maaltijd, appèl, exercitie, nog enige ontspanning en dan weer vroeg naar bed. Ook moesten er corveediensten worden gedraaid. De wc's en de (eenvoudige) douches stonden op loopafstand buiten de barakken. Het hele kamp was afgezet met hekken van prikkeldraad van bijna twee meter hoog.

Properheid, dit woord wordt haast niet meer gebruikt maar toen wel, stond voorop, zowel voor het kamp als voor jou persoonlijk. Eens werd een peukje op het terrein gevonden en als straf moesten we 's avonds om elf uur aantreden en werd het peukje ceremonieel begraven.

Zondag en zaterdagmiddag waren we vrij. Zaterdagmorgen kregen we theorielessen, waaronder hoe te leren omgaan met de schop. Jongens, die dat wilden mochten onder begeleiding zondagochtend naar de NH-kerk in Vledder of naar de RK-kerk in Wilhelminaord. Van die mogelijkheid heb ik geen gebruik gemaakt. Wel ging ik met enkele kamergenoten de omgeving verkennen, zo leerde ik o.a. de familie Stuiver kennen.

Op het niet op tijd terug zijn in het kamp stonden zware straffen. De sfeer op onze kamer was – zo weet ik mij nog te herinneren – onder mijn kamergenoten erg kameraadschappelijk. In het kamp was een kantine, waar kon worden gekaart, geschaakt en getafeltenist.

E. van der (Dreunb)

Jaap H.
18-12-44

Veel indruk op mij maakte de verplichte inlevering van fietsen en radio's van inwoners uit het dorp. Deze fietsen moesten bij het kamp worden ingeleverd en werden weer beschikbaar gesteld aan de arbeidsmannen. Ik hoorde wel, dat niet iedereen zijn fiets inleverde. Veel boeren, maar ook burgers, verborgen hun fietsen in boerderijen onder het hooi. Maar toch, de meesten leverden hun fiets wel in en dat vond ik een schandelijke manier van diefstal. Van de radio's weet ik mij niet zoveel te herinneren. Later hoorde ik dat bij de familie Stui-ver in hun woning aan de Brink een geheime ruimte onder de vloer was, waarin een radio was verborgen. Naar deze radio werd

naar de Engelse zender geluisterd.

Toen ik ziek werd moest ik lopende naar dokter Weisfelt in Frederiksoord. Deze constateerde geelzucht. Ik was de eerste, die in het ziekenzaaltje terecht kwam, al gauw volgden nog een aantal jongens met dezelfde kwaal. In dat ziekenzaaltje heb ik een tijd gelegen. Dat ik door dorpsbewoners op zondagmiddagen werd bezocht vind ik nog steeds een bijzonder sociaal en opmerkelijk gebeuren. Goede herinneringen bewaar ik aan de ziekenverzorger/ arbeidsman, Johan de Kanter uit 's Hertogenbosch. Een geweldige man, die probeerde de zieken het zo goed mogelijk naar de zin te maken. Het eten in het kamp was goed, het beste van alle kampen, waarin ik heb gezeten. En dat in de Hongerwinter 1944-1945. Een compliment, weliswaar achteraf, aan de kok.

De ziekte verergerde zich, waarna ik in begin december 1944 per koets met een paard er voor naar Dwingeloo werd gebracht, naar een hotel in het midden van het dorp. In dit hotel verbleven veel Duitsers. Ik heb er één nacht doorgebracht. De volgende dag bracht men mij naar een boerderij in Eemster. Deze boerderij was ingericht voor de verpleging van alle min of meer ernstige zieken van de tien NAD-kampen in Drenthe. Ook daar werden vijf a zes jongens verpleegd, zo weet ik mij te herinneren. In die boerderij heb ik nog een nieuwjaarskaart gemaakt van de schouw met prachtige tegeltjes in de voorkamer. De boerderij was gevorderd van een boer, die neergeschoten geallieerde piloten verborg. Dit werd ontdekt, de piloten konden ontsnappen, maar de boer niet. De *Sicherheitspolizei* was van plan deze boerderij in brand te steken, maar de NAD wist dat te voorkomen, zo hoorde ik later. Hoe het met de boer en zijn vrouw is afgelopen weet ik niet. Kerstfeest 1944 ‘vierde’ ik in Eemster, in de voorkamer van de boerderij stond een kleine kerstboom. Het was buiten erg koud, het vroom hard en er lag sneeuw. Toen voelde ik mij eenzaam, ver weg van mijn ouders, familie en vrienden.

Na genezen zijn te verklaard werd ik overgeplaatst naar kamp Westerbork. Ik kwam in een barak voor niet-Joden. Het werk daar was het graven van eenmansputten in de omgeving van de Drentse Hoofdvaart bij Hoogersmilde. Ook vrij zwaar werk. In maart 1945 werd mijn moeder ernstig ziek en kreeg ik toestemming mijn moeder te bezoeken. ’s Nachts met een auto zonder de lichten aan over de Afsluitdijk, met een snelheid van ongeveer tien kilometer per uur. Ik zat niet in de auto maar voorop op de motorkap, dat was de voor mij toebedeelde ruimte. Dat er geen lichten aan mochten was vanwege het gevaar van bombardementen of beschietingen door de geallieerden. De angstig verlopen overtocht gelukte, waarna ik na een kort bezoek aan mijn moeder onderdook bij een oom en tante, die ook in Noord-Holland woonden. Daar heb ik de bevrijding afgewacht. En op 5 mei 1945 was ik eindelijk een vrij man. Een gevoel van grote blijdschap, dat ik nog steeds niet goed kan beschrijven!”

Jaap trouwde in 1951 met zijn Corrie, werd in Vlaardingen hoofd van een school. Ging daarna biologie studeren en werd vervolgens leraar aan een agrarische school, met als hoofdvak plantenziektebestrijding. Zijn loopbaan eindigde bij de gemeente Dordrecht als adviseur op het gebied van natuur en milieu. Jaap schildert, maakt nog steeds prachtige etsen en heeft o.a. als hobby archeologie. Ook over deze onderwerpen kan hij boeiend vertellen. Jaap heeft gevraagd om privacyredenen zijn achternaam niet te vermelden.

Tiemen Stuiver

1) De Nederlandsche Arbeidsdienst (NAD)

De NAD was een door Seyss-Inquart ingestelde organisatie om werkverschaffing te organiseren. In de begintijd kon men zich op vrijwillige basis aanmelden, maar dat werd later wel anders, zoals uit bovenstaand verhaal blijkt. In Nederland waren er ruim honderd van zulke kampen. Sommige bestonden al ver voor de oorlog om in de crisistijd de werkverschaffing dienst te doen. In de oorlog werden de kampen aangestuurd vanuit het beruchte kamp Amersfoort. Er waren ook zulke kampen in Diever, op de Eese en in Steenwijk.

Uit de verordening:

Artikel 1 van de VERORDENING van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende den Nederlandschen Arbeidsdienst (Arbeidsverordening) van 23 mei 1941 luidt:

Art. 1 (1) Alle jonge Nederlanders van beiderlei kunne, die in het bezette Nederlandsche gebied wonen of verblijf houden, zijn hun volk verplicht hun volk in den Nederlandschen Arbeidsdienst te dienen.

Art. 1 (2) Zij die tot de Nederlandschen Arbeidsdienst behooren, vervullen een eereplicht jegens het Nederlandsche volk; het is de taak van den Nederlandschen Arbeidsdienst, werkend in den geest eener ware volksgemeenschap, de Nederlandsche jeugd te doordringen van de ethische waarde van den arbeid in het algemeen en haar in het bijzonder de vereischte waardering voor den handenarbeid bij te brengen.

Artikel 3 zegt o.a.

De dienstplicht in den Nederlandschen Arbeidsdienst begint op zijn vroegst bij het bereiken van den leeftijd van achttien jaar en eindigt op zijn laatst bij het bereiken van den leeftijd van vijf en twintig jaar enz.

De dienstduur bedraagt een half jaar enz. ...

Boven: Bij Oude Willem staat een paneel met informatie over de twee NAD-kampen in Diever, genoemd "De Hoardt."

Rechts: Een "diploma" ter afsluiting van een half jaar NAD-Arbeidsmandienst in "de Hoardt."

